

ЛІТЕРАТУРА

1. Алымова Е. В. Образование в зеркале лингвокультурологии [електронний ресурс] / Е. В. Алымова // (Лингвокультурология. – Вып. 1. – Екатеринбург, 2007. – С. 5–16). – Режим доступу : www.philology.ru/linguistics1/alyмова-07.htm.
2. Англо-український словник освітньої лексики. Близько 4000 слів і словосполучень / [уклад. Лариса Вергун]. – Тернопіль : підручники і посібники, 2002. – 184 с.
3. Антонченко Т. М. Основні тенденції аксіологічних змін у семантичній структурі американізмів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Т. М. Антонченко. – К., 2000.
4. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / В. В. Балабін; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 19 с.
5. Василенко Ю. Молодіжний сленг / Ю. Василенко [електронний ресурс] Режим доступу : www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-6_11.htm.
6. Дорда В. О. Співвідношення студентського сленгу з загальним та спеціальним сленгом [електронний ресурс] / В. О. Дорда. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc-gum/Nz/Fil/2009-81-1/statti/79.pdf.
7. Маковский М. М. Языковая сущность современного английского сленга / М. М. Маковский // Иностранные языки в школе. – 1962. – № 4. – С. 102–113.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 716 с.

Iryna Sekret, Olena Sarma

***Semantic and word-formation peculiarities
of the American student slang within the conceptual sphere of education***

The article investigates the main tendencies in the American student slang research. The notion of the conceptual sphere of education is under the view. Slang lexemes according to their categories in the conceptual sphere of education are analyzed. The paper deals with the main processes of the lexical semantic development and their formation with the regard of their axiological meaning.

Галина Ярмоленко

ВІДДІЄСЛІВНІ ІМЕННИКИ З ЛОКАТИВНИМ ЗНАЧЕННЯМ: КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено актуальній проблемі сучасної лінгвістики – процесу мотивації лексичних одиниць. У ній із використанням найновіших теорій ономазіології, когнітивної науки досліджено ономазіологічну структуру локативних девербативів, утворених шляхом предикатно-аргументної мотивації.

Ключові слова: фрейм, концепт, ономазіологічна структура, локативні девербативи, пропозиція.

Простір – одна з основних категорій буття, форма існування матерії, що відображає розташування предметів у світовому континуумі. Простір і час позначають первинні загальнолюдські інтуїції, за допомогою яких сприймається та емпірично осмислюється навколишній життєвий світ людини [10, с. 135]. Як слушно зауважує В. Г. Гак, простір сприймається легше, ніж час. Для того, щоб осягнути простір, достатньо відкрити очі, повернути голову, простягнути руки й т. ін. Він організується довкола людини, яка ставить себе в центр макро- й мікрокосмосу. Це одна з перших реалій буття, що сприймається й диференціюється людиною [3, с. 670]. Слід зауважити, що сприйняття простору, спочатку споглядальне, конкретне, із невинним розвитком людства поступово стає абстрактним, науковим.

Категорія простору неодноразово привертала увагу філософів, математиків, фізиків, астрономів, культурологів і, звичайно, мовознавців. Зокрема, у російській системній лінгвістиці досить повно проаналізовано мовні одиниці з просторовим значенням: просторові прийменники, прислівники, іменники, описано деякі специфічні синтаксичні конструкції, що виражають місцезнаходження чи рух предмета Цит. за: [5, с. 7].

М. В. Всеволодова та Є. Ю. Владимирський у функціональному аспекті дослідили способи вираження категорії простору формами імені [2]. До речі, для позначення цієї категорії М. В. Всеволодова, Є. Ю. Владимирський, Л. В. Карпенко та інші науковці нерідко використовують синонімічні терміни локальність і локативність. Так, О. В. Бондарко кваліфікує локативність як «семантичну категорію, що репрезентує мовну інтерпретацію мисленнєвої категорії простору, і як ФСП, яке охоплює різного рівня засоби певної мови, що взаємодіють при вираженні просторових відношень» Цит. за: [5, с. 10]. На думку О. О. Селіванової, локатив – це термін семантичного синтаксису, відмінкової граматики, логічної семантики; мисленнєвий аналог місцезнаходження, вектора пересування, шляху руху, один із аргументів у структурі пропозиції або предикатно-аргументній структурі. Локатив є ядерним компонентом функціонально-семантичної категорії локативності, яка позначається в різних мовах морфологічними, словотвірними, лексичними й синтаксичними засобами [8, с. 313].

В українському мовознавстві всі словотвірні категорії іменників, зокрема й категорію локатива, на синтаксичних засадах глибоко проаналізував В. П. Олексенко [6]. Дослідженню категорії простору значну увагу приділяли Л. А. Лисиченко [4], Т. А. Щєбликіна [11] та ін. Проте огляд лінгвістичних праць засвідчує: локативні субстантиви, мотивовані дієслівними основами, не були об'єктом вивчення в когнітивно-ономасіологічному аспекті, що й зумовлює актуальність дослідження. Мета статті – здійснити когнітивно-ономасіологічний аналіз девербативів-іменників із локативним значенням. Методика цього аналізу розроблена О. О. Селівановою [7] й апробована на матеріалі різних шарів номінативних одиниць української, російської, англійської мов такими дослідниками, як О. Я. Кресан, І. М. Литвин, Г. В. Кочерга, В. В. Калько та ін.

Когнітивно-ономасіологічний аналіз складається з двох етапів. Перший спрямований на інтерпретацію ономасіологічної структури найменувань, що є результатом мотивації й дає змогу встановити, який фрагмент когнітивної моделі обрано мотиватором номінативної одиниці. Ономасіологічна структура віддієслівних субстантивів сучасної української мови обов'язково містить ономасіологічний базис, який категоризує похідне як іменник і є показником його семантичного розряду, ономасіологічну ознаку – мотиватор-предикат, його конкретну семантику; факультативно – зв'язок ознаки й базису з імплікованими компонентами мотиваційної бази в пропозиції чи асоціативному ряду, конотативні, акцентологічні характеристики, можливість вторинного позначення.

Щодо семантичної класифікації дієслів у лінгвістичній науці існують різні погляди. Зокрема, Ф. С. Бацевич, урахувавши зв'язки дієслівних предикатів із референтно-таксонімічними класами суб'єктів, виділяє такі їхні типи: 1) предикати, що означають фізичну діяльність: а) трудову, б) специфічні фізичні дії та процеси, характерні заняття, в) фізіологічні дії та процеси; 2) предикати, які означають інтелектуальну діяльність: а) мисленнєву, б) мовленнєву; 3) предикати, що означають психічну діяльність; 4) предикати, що означають соціальну діяльність: а) соціальні дії та процеси, соціальні (міжособистісні, міждержавні й т. ін.) відношення, в) поведінку [1, с. 118–125]. Оскільки дослідження девербативів-іменників проводиться в когнітивно-ономасіологічному аспекті, то саме цю функціонально-ономасіологічну класифікацію використано як базову.

Другий етап спрямований на встановлення мотиваційної бази найменувань, сформованої у свідомості номінаторів на основі психокогнітивного фрагмента, який відповідає концепту [9, с. 218]. Робочою моделлю концепту обрано фрейм пропозиційно-асоціативного типу. Формально фрейм, що містить вербальний і невербальний плани, представляють у вигляді вузлів і відношень. До того ж верхні його рівні (пропозиційна частина) завжди адекватні зафіксованій у свідомості ситуації, нижні (асоціативна сфера) складаються з терміналів, що можуть заповнюватися шляхом поглиблення інформації про ситуацію, образного (символічного, метафоричного та ін.) уявлень про неї [8, с. 73].

У процесі номінації реалій дійсності можуть висвітлюватися як слоти – елементи пропозиції, так і термінали – елементи асоціативної частини. Залежно від компонента фрейму, висвітленого в ономасіологічній структурі, О. О. Селіванова поділяє мотивацію на пропозиційно-диктумну, модусну, асоціативно-термінальну та змішану, яка ґрунтується на комбінуванні різних типів селекції [7, с. 162]. Пропозиційно-диктумний тип мотивації не є однорідним і залежно від вибору того чи іншого слотового рівня поділяється на гіперонімічний, гіпонімічний, категорійний, предикатно-аргументний різновиди.

Досліджувані віддієслівні іменники з локативним значенням сформовані в результаті предикатно-аргументної мотивації, що ґрунтується на виборі мотиватора із зони істинної інформації про певний об'єкт, отриманої безпосередньо в процесі пізнавально-практичної діяльності номінаторів і представленої знаками в прямих значеннях [7, с. 166].

Слід зауважити, що під час дослідження дериватів у межах загального локативного значення виділено локатив зовнішній і внутрішній. У категорію віддієслівних іменників, які є назвами локатива зовнішнього, об'єднано похідні з дериваційним значенням «приміщення, підприємство, споруда тощо, де відбувається дія, названа мотивуючим дієсловом». Їхня ономасіологічна структура представлена предикатами-мотиваторами, що означають трудову діяльність: *валяльня* – «майстерня або фабрика, де валяють, збивають вовну, шерсть, пух і т. ін.» [СУМ, I, 286]; *гартувальня* – «приміщення, в якому гартують металеві вироби» [СУМ, II, 35]; *мотальня* – «приміщення, де мотають пряжу, стрічки, дріт» [СУМ, IV, 809]; *плавильня* – «приміщення, в якому плавлять метал» [СУМ, VI, 555]; *сукальня* – «приміщення, в якому сукають» [ВТС СУМ, 1214]. У цій групі лексем на основі сильної валентності предиката імпліковано об'єкт.

Мотиваторами девербативів зі значенням локатива зовнішнього можуть бути предикати на позначення специфічних фізичних дій і процесів, характерних занять: *курулка* – «кімната для куріння» [СУМ, IV, 407]; *креслярня* – «приміщення, майстерня, де займаються кресленням, виготовленням креслюнків» [СУМ, IV, 336]; *молильня* – «будинок, кімната для релігійних зборів, служб і моління» [СУМ, IV, 783]; *складальня* – «приміщення, де готується друкарський набір» [СУМ, IX, 273]; *сповідальня* – «спеціально обладнане місце для сповіді в храмі» [СУМ, IX, 549]; *сховище* – «приміщення, споруда для зберігання чого-небудь» [СУМ, IX, 891]. У процесі формування лексеми *катівня* – «місце тортур, катування у в'язниці» [СУМ, IV, 119] використано предикат зі значенням соціальних (міжособистісних) стосунків *катувати* – «допитуючи, піддавати тортурам, мучити» [СУМ, IV, 121]. Ономасіологічні базиси суфікси *-льн(я)*, *-арн(я)*, *-н(я)* категоризують похідні як іменники – найменування локатива й надають їм відтінку розмовності.

До категорії девербативів, що є назвами локатива внутрішнього належать похідні зі словотворчим значенням «місце, в якому чи де відбувається дія, названа мотивуючим словом». Їхня ономасіологічна структура репрезентована дієсловами-мотиваторами, що позначають фізичну діяльність: *звалище* – «місце, куди звозять, скидають сміття, непотріб» [СУМ, III, 459]; *ковзанка* – «місце, де ковзаються» [СУМ, IV, 204]; *переїзд* – «місце, у якому переїздить із одного боку на інший» [СУМ, VI, 186]; *стелище* – «місце, де розстеляють льон, коноплі для вимочування під дощем, у росі або полотно для вибілювання, сушіння на сонці» [СУМ, IX, 683]. Предикат на позначення фізіологічної дії *лежати* використовується як мотиватор віддієслівного іменника *лежбище* – «місце, де лежать стадами тварини» [СУМ, IV, 471]. У процесі формування лексеми *токовище* – «місце, де токують птахи» [СУМ, X, 178] використано дієслово звучання *токувати*.

В іменниках, мотивованих предикатами на позначення трудової діяльності, значення місця нерідко інтегрується зі значенням результату дії: *корчівка* – «місце, де викорчувано ліс» [СУМ, IV, 302]; *надрив* – «надірване місце» [СУМ, V, 77]; *обруб* – «місце, по якому обрубано, відтято шматок чого-небудь» [СУМ, V, 571]; *переорок* – «переоране місце, переорана смуга на ґрунтовій дорозі» [СУМ, VI, 241]; *підпека* – «дуже підпечене, підгоріле місце на хлібині, пиріжку і т. ін.» [СУМ, VI, 480].

У процесі формування ономасіологічної структури девербативів – назв локатива зовнішнього найчастотнішою є імплікація об'єкта, імплікованими компонентами мотиваційної бази можуть бути суб'єкт, дестинатив, партитив.

В окремих випадках знаки предикатів є мотивованими різними аргументами ситуації. Через предикати встановлюється кореляція з такими її складниками, як:

локатив – предикат – об'єкт: *брошурувальня* – «майстерня для брошурування» [СУМ, I, 240] – *брошурувати* – *брошура*; *ворсувальня* – «приміщення, в якому ворсують тканини» [СУМ, I, 742] – *ворсувати* – *ворс*; *рибальня* – «місце рибальського промислу» [СУМ, VIII, 527] – *рибалити* – *риба*;

локатив – предикат – квалітатив: *білільня* – «приміщення, де здійснюється біління чого-небудь» [СУМ, I, 182] – *білити* – *білий*; *витверезник* – «санітарно-медична установа для витверезування п'яних» [СУМ, I, 508] – *витверезувати* – *тверезий*; *прорідь* – «місце, де дерева або кущі ростуть дуже рідко» [СУМ, VIII, 268] – *прорідити* – *рідкий*; *сушарка* – «приміщення, призначене для сушіння чого-небудь» [СУМ, IX, 873] – *сушити* – *сухий*;

локатив – предикат – медіатив: *фарбувальня* – «майстерня або цех, де фарбують тканини» [СУМ, X, 564] – *фарбувати* – *фарба*;

локатив – предикат – інструментив: *пильня* – «приміщення, де пиляють деревину» [СУМ, VI, 355] – *пиляти* – *пила*;

локатив – предикат – темпоратив: *зимувальник* – «місце, де зимують риби» [СУМ, III, 568] – *зимувати* – *зима*.

Отже, найбільш поширеними серед предикатів-мотиваторів локативних іменників у сучасній українській мові є предикати зі значенням фізичної, зокрема трудової, діяльності, що засвідчує перевагу цієї сфери в національно-мовній картині світу українського етносу.

Дослідження інших номінативних і граматичних класів слів української мови в когнітивно-ономасіологічному аспекті є перспективним, оскільки сприяє поглибленню уявлення як про національно-мовну картину світу українців, так і про специфіку їхньої номінативної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов : Свит, 1997. – 392 с.
2. Всеволодова М. В. Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке / М. В. Всеволодова, Е. Ю. Владимирский. – М. : Наука, 1982. – 325 с.
3. Гак В. Г. Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1998. – 763 с.
4. Лисиченко Л. А. Мовний образ простору і психологія поета наукова монографія / Л. А. Лисиченко, Т. В. Скорбач. – Харків : ХДПУ, 2001. – 256 с.
5. Николова А. Категория пространства, ее языковая репрезентация и лингвистическое описание / А. Николова. – Режим доступа : [http : www. russian. slavika. org/printout/113. htm](http://www.russian.slavika.org/printout/113.htm)
6. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника [Текст] : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / В. П. Олексенко; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2002. – 36 с.
7. Селиванова Е. С. Когнитивная ономасиология: монография / Е. С. Селиванова. – К. : Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
8. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики / О. О. Селіванова. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
9. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
10. Філософський енциклопедичний словник [Текст] / [за ред.: Л. В. Озадовської, Н. П. Поліщук]. – К. : Абрис, 2002. – 529 с.
11. Щєбликіна Т. А. Лексико-семантичне поле простору / Т. А. Щєбликіна // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Харків, 2000. – Вип. 4. – С. 61–67.

Galina Yarmolenko

Verbal nouns with locative value: Cognitive-onomastic aspect

This article is connected with the topical problem of modern linguistics – the process of motivation of lexical units. Onomaseological structure of locative verbal nouns which are formed by means of predicate-argument motivation is investigated in it with the help of modern theories of onomaseology and cognitive science.

Key words: frame, concept, onomaseological structure, locative verbids, proposition.

Наталія Замощина-Шериф

МОТИВИРУЮЩИЕ ОСНОВЫ ПРОИЗВОДНЫХ NOMINA LOCII В ТУРЕЦКОМ И ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКАХ

У статті описано результати зставного аналізу основ похідних Nomina loci, тобто іменників з локативним значенням у турецькій та французькій мовах. Проведено тематичну класифікацію їхніх денотатів. Визначено загальні й диференціальні риси проаналізованих дериватів у двох мовах.

Ключові слова: похідні іменники з локативним значенням, семантична сполучуваність, денотати.

В данной статье исследованы мотивирующие основы (далее МО) производных существительных с локативным значением в турецком и французском языках. Производные Nomina loci, или локативные дериваты (далее ЛД), в рассматриваемых языках образуются от основ существительных, например: тур. *çam* ‘сосна’ → *çamlik* ‘сосняк’, фр. *le maire* ‘мэр’ → *la mairie* ‘мэрия’; от основ глаголов типа: тур. *barınmak* ‘укрываться’ → *barınma* ‘укрытие’, фр. *égouter* ‘стекать’ → *l’égout* ‘сток’; от основ прилагательных: тур. *düz* ‘ровный’ → *düzlük* ‘равнина’, фр. *profond* ‘глубокий’ → *la profondeur* ‘глубина, глубокое место’; от основ числительных: тур. *çift* ‘пара’ → *çiftlik* ‘ферма’, фр. *quart* ‘четверть’ → *le quartier* ‘квартал’; от причастий: тур. *çağlıyan*